

Automation and Human Expression." *Asian Journal of Social Science Studies* 10 (1): 1. <https://doi.org/10.20849/ajsss.v10i1.1485>.

19. Roe, Jasper. 2025. "Generative AI as Cultural Artifact: Applying Anthropological Methods to AI Literacy." *Postdigital*

Science and Education 7 (4): 1107–1124. <https://doi.org/10.1007/s42438-025-00547-y>.

Дата першого надходження: 08.02.2026.

Дата прийняття до друку: 25.02.2026.

Дата публікації: 21.04.2026.

Inna Hurova

GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A TOOL OF CONTEMPORARY POPULAR CULTURE: ENCODING OF CULTURAL MEANINGS IN NATIONAL CONTEXTS

Introduction. The rapid expansion of generative artificial intelligence (AI) has significantly transformed contemporary digital culture. While AI is often discussed either as an autonomous creative agent or as a technological tool reshaping cultural industries, less attention has been paid to its role within bottom-up popular culture and nationally conditioned models of meaning production. The problem addressed in the study concerns the cultural mechanisms through which generative AI participates in popular culture without replacing human authorship, instead transforming the processes of encoding and reinterpretation of meanings within specific cultural contexts. **The aim and tasks.** The aim of the article is to analyze generative AI as a tool of meaning re-encoding in contemporary popular culture and to identify nationally determined models of digital creativity. The tasks include conceptualizing popular culture as a participatory postmodern practice, applying Stuart Hall's encoding/decoding theory to AI-assisted creativity, and examining mechanisms of primary and secondary encoding; and (4) conducting a comparative analysis of Western and Ukrainian user-generated digital practices. **Research methods.** The research is based on cultural analysis, comparative methodology, and interpretative analysis grounded in Stuart Hall's encoding/decoding model. Case studies of user-generated AI content (visual memes and stylistic experiments in Western contexts; AI-assisted musical reinterpretations of Ukrainian poetic canon) serve as empirical material for examining national models of digital meaning production. **Research results.** The study demonstrates that generative AI functions primarily as a technological mediator rather than as an independent creative subject. Meaning is encoded at the level of prompt construction, stylistic selection, editing, and dissemination. The comparative analysis reveals two distinct national models. In Western digital culture, AI is predominantly used for visual hybridization, intertextual play, and stylistic experimentation. In contrast, Ukrainian digital practices emphasize musical and narrative forms rooted in cultural memory and the reactivation of poetic canon, reflecting a value-oriented model of encoding. These differences indicate that AI technologies integrate into pre-existing symbolic frameworks rather than homogenizing cultural expression. **Conclusions.** Generative AI transforms the modes of cultural production but does not eliminate human intentionality. National cultural traditions significantly influence encoding strategies and dominant decoding positions in AI-assisted popular culture. The findings confirm that digital technologies operate within culturally specific meaning-making systems, reinforcing rather than erasing national symbolic structures.

Keywords: artificial intelligence, popular culture, digital creativity, encoding of meanings, national cultural models, cultural intention, digital culture, digital creativity.

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.42.21029>

УДК 32:316.3:322:2-78:355.098(045)

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ВІЙНИ: КОГНІТИВНІ Й ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Андрій Кобетяк

Житомирський державний університет імені Івана Франка

<https://orcid.org/0000-0001-6899-0571>

kobetiak@meta.ua

Анотація. Проаналізовано вплив пандемії COVID-19 та воєнних викликів на трансформацію масової свідомості в контексті поширення дистанційного навчання. Обґрунтовано, що освітній простір у кризових умовах набуває додаткових соціально-психологічних і когнітивних функцій. Установлено, що тривале функціонування онлайн-навчання в ситуації стресу зумовлює зміни когнітивних процесів, зокрема уваги, пам'яті та критичного мислення, що посилюються інформаційним переваженням. Виявлено також загострення гендерних нерівностей у доступі до ресурсів і розподілі соціальних ролей. Зроблено висновок, що дистанційне навчання водночас відображає та формує глибинні суспільні трансформації.

Ключові слова: масова свідомість, пандемія COVID-19, дистанційне навчання, воєнні виклики, блекаут, когнітивні трансформації, гендерні аспекти, соціальні нерівності, освітній простір, кризові умови.

Вступ

Пандемія COVID-19, що розпочалася у світі наприкінці 2019 р., стала однією з ключових кризових подій XXI ст., що не лише вплинула на здоров'я і соціальну сферу, але й радикально трансформувала суспільні комунікації, систему освіти, інформаційний ландшафт і механізми когнітивного функціонування масової свідомості. Поширення дистанційного навчання, мобілізація цифрових технологій та пов'язані з цим зміни соціальної взаємодії створили специфічні когнітивні та поведінкові виклики, що вимагають системного аналізу загроз і можливостей їх подолання.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що пандемічні та воєнні виклики виступають не лише як зовнішні обмежувальні чинники, але й як потужні каталізатори трансформації масової свідомості. Це проявляється у зміні моделей інформаційної поведінки, когнітивних стратегій сприйняття ризику, а також у структурних зрушеннях гендерних ролей у галузі освіти та пізнавальної діяльності. В умовах масштабної цифровізації освітнього процесу особливо важливо звернути увагу на те, як механізми гібридних впливів і технологічні інструменти експлуатують когнітивні вразливості та зміцнюють

соціальну поляризацію під час дистанційного навчання.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців, присвячені проблемам когнітивної безпеки, цифровізації освіти та соціально-психологічних трансформацій у кризових умовах. Зокрема, використано наукові підходи В. Слюсара та О. Соколовського (Sokolovskyi 2024), у яких обґрунтовується роль цифрової стійкості та протидії когнітивним загрозам у контексті національної безпеки. Важливими для розкриття освітнього виміру проблеми стали також дослідження міжнародних організацій, зокрема UNESCO, які акцентують увагу на впливі пандемії COVID-19 на доступ до освіти, поглибленні соціальних і гендерних нерівностей та трансформації освітніх практик у глобальному вимірі.

Вагомий внесок у теоретичне осмислення трансформацій освітнього простору в умовах цифровізації та кризових викликів здійснили В. Кремень, В. Биков (Кремень 2014) та Ю. Даник (Danuk 2020). У працях В. Кременя обґрунтовується філософія освіти інформаційного суспільства, в межах якої освіта розглядається як ключовий чинник формування світогляду, цінностей і когнітивної культури особистості, що набуває особливого значення в умовах інформаційного перевантаження та глобальних криз.

Дослідження В. Бикова зосереджені на розвитку цифрового освітнього середовища, впровадженні дистанційних технологій та моделюванні відкритих освітніх систем, що дає можливість розглядати дистанційне навчання як складну соціотехнічну систему з власними когнітивними ефектами. Водночас у працях Ю. Даника акцентується увага на феномені когнітивної експансії та гібридних впливів, у межах яких освітній простір виступає не лише середовищем передавання знань, але й інструментом формування та трансформації масової свідомості. Сукупно ці підходи формують концептуальну основу для розуміння дистанційного навчання як елемента ширших процесів когнітивної безпеки та інформаційного протистояння.

Суттєве значення для аналізу когнітивних і поведінкових змін у цифровому освітньому середовищі мали праці зарубіжних дослідників, присвячені проблемам онлайн-навчання, цифрової грамотності та інформаційної вразливості. Зокрема, використано результати досліджень N. Simamora, K. Alrefay та A. Qasem (Simamora 2024), у яких розкрито роль метакогнітивних стратегій у формуванні критичного мислення в умовах цифрового навчання, а також праці R. Liang та T. Huang (Liang 2023), що висвітлюють значення медіаосвіти як інструменту протидії інформаційним маніпуляціям. Окрім того, взято до уваги емпіричні дослідження соціологічного та психологічного спрямування, що аналізують вплив пандемії та воєнних чинників на психоемоційний стан і освітні практики молоді.

Мета та завдання дослідження

Мета дослідження – виявити та проаналізувати трансформацію масової свідомості в умовах

пандемії COVID-19 та воєнних викликів через призму дистанційного навчання, зокрема зважаючи на когнітивні зміни і гендерні нерівності, що виникли під час переходу до цифрового формату освіти. Для її досягнення передбачено систематизацію концептуальних підходів до вивчення впливу кризових явищ на масову свідомість у сучасних соціальних науках та аналіз асиметрій у доступі до цифрових освітніх ресурсів і їхнього впливу на когнітивні та соціально-психологічні процеси.

Методологія дослідження

Методологічна база дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, який поєднує елементи соціально-когнітивного аналізу, гендерної теорії та системного підходу до вивчення суспільних процесів. У роботі застосовано методи порівняльного аналізу, узагальнення наукових джерел, контент-аналізу інформаційного середовища дистанційного навчання, а також інтерпретаційний підхід до осмислення когнітивних і соціальних трансформацій. Така методологічна комбінація допомогла комплексно дослідити взаємозв'язок між цифровізацією освіти, когнітивними змінами та гендерними аспектами масової свідомості в умовах пандемії та війни, а також обґрунтувати практичні рекомендації щодо підвищення когнітивної стійкості суспільства. Додатково використано інституційний та соціокультурний підходи, що дало змогу проаналізувати вплив освітніх політик, кризових комунікацій і соціальних практик на трансформацію масової свідомості в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану. Застосування елементів дискурс-аналізу та міжсекторального (intersectional) підходу забезпечило виявлення гендерно зумовлених відмінностей у сприйнятті дистанційного навчання та когнітивних адаптаційних стратегій різних соціальних груп.

Результати дослідження

Пандемія COVID-19 суттєво модифікувала конфігурацію гібридних протистоянь, розширивши спектр їх інструментів і методів впливу. Цей чинник потребує обов'язкового врахування під час аналітичних досліджень і прогнозування ризиків з метою їх мінімізації, запобігання або пом'якшення довгострокових наслідків. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз того, у який спосіб сучасні цифрові технології сприяють експлуатації когнітивних вразливостей, соціальної поляризації та гендерно зумовлених нерівностей у цільових державах. Зазначені проблеми вже розглядалися у комплексному вимірі гібридної війни, пандемії COVID-19 та формування нових кіберсоціальних вразливостей.

У межах дослідження встановлено, що кризові ситуації, навіть без навмисного впливу, здатні суттєво змінювати когнітивну сферу суспільства. Пандемія спричинила глибоку трансформацію міжнародної взаємодії та створила умови для активізації гібридної когнітивної експансії через освітні, інформаційні й соціальні канали, вплив яких варіюється залежно від гендерних, вікових і соціальних характеристик аудиторій (Грицай, 2018).

Запровадження карантинних обмежень зумовило радикальну зміну ustalених ритмів життя, праці та освіти майже для всіх соціальних груп у більшості країн світу. Вперше людство зіткнулося з пандемією такого масштабу в умовах високотехнологічного інформаційного суспільства, глобалізованої мобільності, інтенсивних міграційних, туристичних і ділових потоків, які були різко обмежені в надзвичайно стислі строки. Водночас розвиток високих технологій, поряд із наданням нових можливостей, сформував додаткові ризики та загрози, зокрема у сфері когнітивної безпеки. В умовах карантину різко зросла залежність населення від ІТ-рішень, інтернету речей, кіберфізичних і роботизованих систем, телемедицини, телекомунікацій, електронного навчання та інструментів кіберінформаційної безпеки. За цих умов доступ до таких ресурсів виявився нерівномірним і часто гендерно зумовленим.

Найвиразніше ці зміни проявилися в освітній галузі. Отримані результати свідчать, що дистанційне навчання не лише трансформує освітні практики, а й виступає середовищем прихованого відтворення нерівностей. Зокрема, формування зовні комфортного цифрового середовища може маскувати асиметрії доступу, перевантаження та нерівності (Кремень 2014, 5). Виявлено, що гендерний чинник є ключовим у цьому процесі: дистанційне навчання посилює дисбаланс між освітньою діяльністю та неоплачуваною доглядовою працею.

Електронне навчання, про необхідність якого фахівці наголошували протягом багатьох років, виявилось значно складнішим феноменом, ніж простий обмін інформацією за допомогою кіберінформаційних і телекомунікаційних технологій. Продовження карантинних обмежень актуалізувало низку проблемних питань для освітян, управлінців та здобувачів освіти. У межах гібридних моделей когнітивного протистояння освіта розглядається як ключова сфера забезпечення національної безпеки. Саме тому питання навчання та виховання молоді потребують особливої обережності, оскільки вони формують базові засади існування незалежного суспільства та майбутнього нації. Без національно орієнтованої, конкурентоспроможної, ефективної й безпечної системи освіти неможливий сталий розвиток громадянського суспільства.

Суттєвий вплив на світогляд і світосприйняття, зокрема через систему знань, що дедалі частіше трансклюються через інтернет та електронні платформи, підтверджується дослідженнями в межах широкого спектра когнітивних дисциплін: когнітивної лінгвістики, штучного інтелекту, когнітивної етології, математичної логіки, нейронаук, філософії свідомості, експериментальної психології пізнання, когнітивної антропології, психолінгвістики та нейролінгвістики (Горбулін 2015, 24).

За певних умов електронне навчання може виступати єдиною формою здобуття освіти протягом тривалого часу, що стало характерною ознакою періоду пандемії та воєнних викликів. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу проблем, пов'язаних із масовим переходом до дистанційних і змішаних форм навчання, а також пошуку шляхів їх подолання. Дослідження змін у сприйнятті

дистанційного навчання протягом року з початку пандемії засвідчили зростання когнітивного виснаження, соціальної ізоляції та нерівномірного впливу на різні гендерні групи.

Результати опитувань молоді, зокрема дослідження, проведеного у Києві та висвітленого в матеріалі А. Дубчака «Молодь на карантині. Зміни у спілкуванні, житті та навчанні» (05 квітня 2020 р.), демонструють домінування негативних оцінок дистанційного навчання. Серед них – емоційне перенапруження, дефіцит живої комунікації, погіршення психічного стану, зростання залежності від гаджетів, депресивні прояви, зниження якості засвоєння матеріалу та збільшення навчального навантаження. Зазначені проблеми мають чітко виражений гендерний вимір, оскільки поєднання навчання з домашніми та доглядовими обов'язками значно ускладнює освітню діяльність окремих категорій здобувачів освіти (Danuk 2020, 48).

Соціологічні дані також засвідчують критичне сприйняття дистанційної освіти: близько 72 % респондентів зазначають зниження її якості (Перевізік 2021). Водночас пандемія обмежувала можливість повернення до традиційних форм навчання, що посилює напруження в освітньому середовищі. Опитування, проведені в Україні в липні 2020 р., засвідчили низький рівень підтримки дистанційного навчання серед батьків і учнів, що супроводжувалося публічними протестами. Водночас пандемія залишалася об'єктивною перешкодою для повернення до традиційних освітніх моделей.

Проблема освіти в умовах пандемії набула стратегічного значення. Генеральний секретар ООН А. Гутерріш наголосив, що закриття навчальних закладів торкнулося близько одного мільярда учнів і студентів у 160 країнах світу, створивши загрозу «катастрофи покоління», що може посилити структурні та гендерні нерівності (Kuzio 2022).

Отримані результати свідчать, що цифровізація освіти посилює залежність від інтернету як основного джерела інформації, що підвищує ризики когнітивних маніпуляцій. Підтверджено, що інформаційне перевантаження, дезінформація та алгоритмічні впливи безпосередньо пов'язані з формуванням когнітивних установок (Почепцов 2019, 118). Водночас емпіричні дослідження показують, що хоча здобувачі вищої освіти здатні розпізнавати окремі прояви маніпуляції, вони не завжди системно перевіряють інформацію, отриману з онлайн-джерел, що підвищує їхню вразливість до викривлених або фейкових повідомлень.

Окрім того, результати досліджень у царині цифрової грамотності свідчать, що рівень здатності до критичного аналізу інформації значною мірою залежить від сформованості інформаційно-аналітичних компетентностей та педагогічної підтримки. Зокрема, встановлено, що розвиток цифрової грамотності викладачів і використання сучасних медіатехнологій позитивно впливають на здатність здобувачів вищої освіти ідентифікувати недостовірну інформацію та протидіяти маніпуляціям. Водночас недостатній рівень сформованості навичок «learning to learn» і метакогнітивних стратегій знижує ефективність

критичного мислення навіть за умов активного використання цифрових ресурсів (Simamora 2024).

У цьому контексті особливого значення набуває розвиток медіаосвіти як інструменту підвищення когнітивної стійкості особистості. Дослідники підкреслюють, що системне впровадження медіаграмотності сприяє формуванню навичок відбору, верифікації та інтерпретації інформації, а також знижує вплив інформаційних «бульбашок» і алгоритмічних обмежень (Liang 2023). Отже, в умовах домінування інтернету як ключового інформаційного середовища дистанційного навчання, критично важливим стає не лише доступ до інформації, а й здатність до її рефлексивного осмислення, що виступає визначальним чинником мінімізації когнітивних маніпуляцій.

Особливої уваги в цьому контексті потребує гендерний вимір функціонування дистанційного навчання в умовах воєнних викликів. Війна істотно трансформує повсякденні соціальні ролі, що призводить до непропорційного навантаження на жінок, які часто поєднують освітню діяльність із доглядовими обов'язками, волонтерською активністю та забезпеченням базових потреб сім'ї в умовах нестабільності. Це створює додаткові когнітивні та емоційні перевантаження, знижує концентрацію уваги та ускладнює ефективне засвоєння навчального матеріалу. Водночас чоловіки, особливо молодого віку, нерідко залучені до військової служби або перебувають у стані постійної мобілізаційної готовності, що також негативно впливає на їхню участь в освітньому процесі, спричиняючи переривання навчання, фрагментацію освітніх траєкторій та зниження академічної мотивації.

Окрім того, воєнний контекст посилює цифрову та освітню нерівність, особливо серед внутрішньо переміщених осіб. Обмежений доступ до ресурсів і нестабільність інфраструктури формують асиметричні умови участі в освітньому процесі. Як наслідок, виникає стійка гендерна нерівність, що має довгострокові соціально-економічні наслідки (Kuzio 2022).

Додатково встановлено, що гендерні відмінності проявляються і на когнітивному рівні: у стратегіях оброблення інформації, рівні довіри до джерел та способах адаптації до стресу. У кризових умовах ці відмінності посилюються, створюючи передумови для таргетованого інформаційного впливу. Отже, гендерний чинник постає не лише соціальною, а й когнітивною змінною, що визначає специфіку взаємодії індивіда з цифровим інформаційним середовищем в умовах пандемії та війни.

Обговорення

Узагальнюючи, слід зазначити, що дистанційне навчання в умовах війни виступає не лише освітнім інструментом, але й індикатором глибинних гендерних трансформацій у суспільстві. Воно відображає структурні нерівності, водночас посилюючи їх через різний рівень доступу до ресурсів, психологічної стійкості та соціальної підтримки. Це актуалізує необхідність розроблення гендерно чутливих освітніх політик, спрямованих на мінімізацію дисбалансів, підтримку вразливих груп та

забезпечення рівного доступу до якісної освіти навіть в умовах тривалих кризових і воєнних викликів.

У контексті отриманих результатів доцільно відзначити їх узгодженість із напрацюваннями як вітчизняних дослідників, зокрема Г. Поцепцова (Поцепцов 2019), В. Кременя, В. Бикова (Кремень, Биков 2014), Ю. Даника (Danuk and Maliarchuk 2020), так і міжнародних інституцій, зокрема UNESCO (UNESCO 2020). Особливо підтверджується теза про те, що цифровізація освіти в умовах кризи трансформує її з інструменту передавання знань у складний соціокогнітивний механізм впливу на масову свідомість. Результати дослідження корелюють із висновками зарубіжних авторів (Н. Сімамори, К. Алрефая, А. Касема, Р. Ліана, Т. Хуана) щодо зростання ролі метакогнітивних стратегій і медіаграмотності в умовах дистанційного навчання, а також підтверджують гіпотезу про посилення інформаційної вразливості внаслідок цифрового перевантаження.

Водночас отримані результати розширюють наявні наукові підходи, акцентуючи на поєднаному впливі пандемічних і воєнних чинників, що недостатньо репрезентовано у попередніх дослідженнях. На відміну від частини робіт, у яких дистанційне навчання розглядається переважно як адаптивний і позитивний інструмент, у цьому дослідженні обґрунтовано його амбівалентний характер: поряд із розширенням доступу до освіти воно сприяє поглибленню гендерних і соціальних нерівностей, а також когнітивному виснаженню. Отже, підтверджується гіпотеза про зростання ролі освітнього середовища як інструменту когнітивного впливу, водночас уточнюється її зміст через зваження на воєнний контекст та енергетичні обмеження як додаткові чинники трансформації масової свідомості.

Висновки

Установлено, що пандемія COVID-19, а також воєнні виклики виступають системними чинниками трансформації масової свідомості, яка відбувається під впливом цифровізації освітнього середовища та поширення дистанційного навчання. Доведено, що в умовах тривалих криз освітній простір виконує не лише функцію трансляції знань, а й набуває ролі середовища формування когнітивних моделей, поведінкових стратегій і ціннісних орієнтацій, безпосередньо впливаючи на структуру масової свідомості.

Уточнено, що дистанційне навчання в умовах невизначеності та інформаційного перевантаження спричиняє трансформацію базових когнітивних процесів – уваги, пам'яті та критичного мислення – і водночас підвищує вразливість до маніпулятивних інформаційних впливів. Обґрунтовано, що домінування цифрових джерел інформації за недостатнього рівня медіаграмотності та метакогнітивних навичок створює передумови для поширення дезінформації та формування викривлених уявлень про соціальну реальність.

Визначено, що гендерний вимір дистанційного навчання в умовах війни є одним із чинників формування асиметрій у доступі до освітніх ресурсів,

когнітивних можливостей і адаптаційних стратегій. Доведено, що нерівномірний розподіл соціальних ролей, зростання навантаження у сфері неоплачуваної праці та диференційований вплив безпекових ризиків призводять до поглиблення освітніх і соціальних нерівностей, які мають тенденцію до відтворення в довгостроковій перспективі.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному обґрунтуванні взаємозв'язку між когнітивними трансформаціями масової свідомості та гендерно зумовленими асиметріями в умовах одночасного впливу пандемічних і воєнних чинників. Запропоновано розглядати дистанційне навчання як соціокогнітивний механізм подвійної дії: з одного боку – як інструмент забезпечення безперервності освіти, а з іншого – як середовище відтворення та посилення когнітивних і соціальних нерівностей. Як результат роботи обґрунтовано поняття «когнітивна вразливість дистанційного навчання», що відображає сукупність ризиків, пов'язаних з інформаційним перевантаженням, цифровою залежністю та зниженням якості критичного мислення.

Установлено, що сукупний вплив пандемії та війни призводить до когнітивного й ціннісного переформатування масової свідомості, що проявляється у зростанні тривожності, фрагментації соціальних зв'язків, зміні моделей комунікації та підвищенні чутливості до інформаційних впливів. У цьому контексті дистанційне навчання доцільно розглядати як складову ширших процесів когнітивної трансформації суспільства та як потенційний інструмент впливу в умовах гібридних загроз.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробленні підходів до формування політики когнітивної безпеки в освітній галузі, що передбачає інтеграцію медіаосвіти, розвитку критичного мислення, цифрової грамотності та впровадження гендерно чутливих освітніх практик. Запропоновано розглядати освітнє середовище як стратегічний ресурс підвищення стійкості суспільства до інформаційних і когнітивних викликів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною верифікацією виявлених закономірностей, зокрема через міждисциплінарні дослідження когнітивних змін у різних соціальних і гендерних групах, а також із розробленням прикладних моделей підвищення когнітивної стійкості в умовах тривалих криз і воєнних трансформацій.

Список літератури

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Горбулін В. Україна і Росія: дев'ятий вал чи китайська стіна. Київ: НІСД, 2015. 64 с.
3. Грицай О. Принцип гендерної рівності та механізм його забезпечення: теоретико-правовий аспект: дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2018. 544 с.
4. Кремень В., Биков В. Інноваційні завдання сучасного етапу інформатизації освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вип. 37 / редкол.: І. А. Зязюн (голова) [та ін.]. Київ; Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. С. 3–15.
5. Перевізник В. Механізми розвитку гендерної політики держави: дис. ... канд. наук з держ. управління. Харків, 2021. 198 с.

6. Почепцов Г. Г. Когнітивні війни у соціальних мережах. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 316 с.

7. Danyk Y., Maliarchuk T. Strategic Aspects and Problems of E-learning in the Context of Pandemia and National Security. *International scientific journal published under the auspices of NATO Defence Education Enhancement*. July 2020. № 3 (14). P. 47–72.

8. Kuzio T. Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality. London: Routledge, 2022. 225 p.

9. Liang R. & Huang T. Educational Intervention on Information Cocoon of College Students: Cognitive Remodeling Path Research Based on Media Literacy Curriculum. *Communication, Society and Media*. Vol. 8. No. 2. P. 70–89.

10. Simamora N., Alrefay K., Qasem A. The Influence of Teachers' Digital Literacy and the Use of Technology Media on Students' Ability to Identify Hoaxes in the Digital Era. Vol. 2, No. 2. 2024. DOI: <https://doi.org/10.37251/jetlc.v2i2.1412>.

11. Sokolovskyi O., Slyusar V., Hordiichuk O. The Experience of Religious Organizations in the Formation and Development of the Chaplaincy Movement in Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2024. Vol. 44. No. 3. P. 74–92.

12. UNESCO. Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action. Paris: UNESCO, 2020.

References

1. Закон України No. 2145-VIII "Pro osvitu" [Law of Ukraine No. 2145-VIII "On Education"]. 2017. Verkhovna Rada Ukrainy. September 5. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Horbulin, Volodymyr. 2015. *Ukraina i Rosiia: deviatyi val chy kytaiska stina* [Ukraine and Russia: The Ninth Wave or the Chinese Wall]. Kyiv: NISD.
3. Hrytsai, Olena. 2018. *Pryntsyp hendernoї rıvnosti ta mekhanizm yoho zabezpechennia: teoretyko-pravovyi aspekt* [The Principle of Gender Equality and Its Enforcement Mechanism: Theoretical and Legal Aspect]. Doctoral diss., Dnipro.
4. Kremen, Vasyl, and Valerii Bykov. 2014. "Innovatsiini zavdannia suchasnoho etapu informatyzatsii osvity" [Innovative tasks of the current stage of education informatization]. In *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, 37: 3–15. Kyiv–Vinnitsia: Planer.
5. Pereviznyk, Volodymyr. 2021. *Mekhanizmy rozvytku hendernoї polityky derzhavy* [Mechanisms of Development of State Gender Policy]. PhD diss., Kharkiv.
6. Pocheptsov, Heorhii. 2019. *Kognitivni viiny u sotsialnykh merezhakh* [Cognitive Wars in Social Networks]. Kyiv: Vydavnychiy dim "Kyievo-Mohylianska akademiia".
7. Danyk, Yurii, and Tetiana Maliarchuk. 2020. "Strategic Aspects and Problems of E-learning in the Context of Pandemia and National Security." *International Scientific Journal Published under the Auspices of NATO Defence Education Enhancement* 3 (14): 47–72.
8. Kuzio, Taras. 2022. *Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality*. London: Routledge.
9. Liang, Rui, and Tao Huang. 2023. "Educational Intervention on Information Cocoon of College Students: Cognitive Remodeling Path Research Based on Media Literacy Curriculum." *Communication, Society and Media* 8 (2): 70–89.
10. Simamora, N., K. Alrefay, and A. Qasem. 2024. "The Influence of Teachers' Digital Literacy and the Use of Technology Media on Students' Ability to Identify Hoaxes in the Digital Era." *Journal of Education, Teaching and Learning Contexts* 2 (2). <https://doi.org/10.37251/jetlc.v2i2.1412>.
11. Sokolovskyi, Oleksandr, Volodymyr Slyusar, and Oleksii Hordiichuk. 2024. "The Experience of Religious Organizations in the Formation and Development of the Chaplaincy Movement in Ukraine." *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 44 (3): 74–92.
12. UNESCO. *Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action*. Paris: UNESCO, 2020.

Дата першого надходження: 08.02.2026.

Дата прийняття до друку: 25.02.2026.

Дата публікації: 21.04.2026.

Andrii Kobetiak

TRANSFORMATION OF MASS CONSCIOUSNESS IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC AND WAR: COGNITIVE AND GENDER ASPECTS OF DISTANCE LEARNING

Introduction. The COVID-19 pandemic and wartime challenges have become key drivers of transformation in mass consciousness, reshaping communication, education, and cognitive processes. The expansion of distance learning has created new socio-psychological conditions, intensifying information flows and exposing individuals to cognitive overload and digital vulnerabilities. **The aims and tasks.** The study aims to analyze the impact of the pandemic and war on mass consciousness through distance learning, focusing on cognitive transformations and gender inequalities. The tasks include systematizing theoretical approaches and identifying asymmetries in access to digital educational resources. **Research methods.** The research is based on an interdisciplinary approach combining socio-cognitive analysis, gender theory, and a systemic perspective. Methods include comparative and content analysis, generalization of scientific sources, and interpretative analysis of cognitive and social transformations. **Research results.** The findings show that prolonged distance learning under crisis conditions modifies attention, memory, and critical thinking while increasing susceptibility to misinformation. Information overload and reliance on digital platforms contribute to cognitive fatigue and reduced learning effectiveness. Gender inequalities have also intensified due to unequal distribution of care work and limited access to technology. **Discussion.** Distance learning acts not only as an educational tool but also as a mechanism of cognitive influence, reflecting and reinforcing structural inequalities. The results align with existing research while highlighting the combined impact of the pandemic and war as underexplored. The study emphasizes the ambivalent nature of distance education, which expands access but deepens disparities. **Conclusions.** The research confirms that crisis-driven digitalization of education transforms mass consciousness, influencing cognition, behavior, and values. Distance learning is a key factor in shaping societal change. Strengthening media literacy, critical thinking, and gender-sensitive policies is essential for enhancing cognitive resilience and reducing inequalities in prolonged crises.

Keywords: mass consciousness, COVID-19 pandemic, distance learning, wartime challenges, blackout, cognitive transformations, gender aspects, social inequalities, educational space, crisis conditions.

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.42.21037>

УДК 378:314.74:351 (045)

ЗМІЦНЕННЯ РОЛІ УНІВЕРСИТЕТІВ ЯК МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕЕМІГРАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Віталій Туренко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

vitali_turenko@ukr.net;

<https://orcid.org/0000-0003-0572-911>

Анотація. У статті досліджено роль університетів як інституційного механізму державної політики рееміграції інтелектуального капіталу. Показано, що університетське середовище визначає умови формування, повернення та професійної реінтеграції висококваліфікованих науковців, забезпечуючи розвиток академічної культури, дослідницької інфраструктури та міжнародної інтеграції. Обґрунтовано, що потенційний реемігрант оцінює не лише матеріальні аспекти академічного середовища, а й здатність університету створювати умови для довготривалого розвитку наукової групи, забезпечувати прозорі механізми підтримки проєктів, сприяти міжнародній комунікації та інтеграції у світові мережі знань.

Ключові слова: рееміграція; інтелектуальний капітал; університет; державна політика; вища освіта; академічна мобільність; наукові кадри; професійна реінтеграція; дослідницька інфраструктура.

Вступ

Важливу роль відіграє якість освітніх програм, які стають одним із ключових індикаторів престижності університету. Модернізація навчальних планів, включення міждисциплінарних курсів, посилення англomовного компоненту, впровадження практикоорієнтованих і цифрових модулів забезпечують відповідність університетської освіти європейським стандартам. Потужні освітні програми приваблюють молодих науковців, створюють підґрунтя для університетської мобільності всередині країни та за її межами, підвищують авторитет закладу і формують умови, за яких реемігрант може ефективно інтегрувати свій міжнародний досвід у навчальний процес. Можливість викладати авторські курси, розвивати нові напрями, формувати власні науково-освітні школи є важливим стимулом для повернення висококваліфікованого фахівця до вітчизняної академічної системи.

Університетські інституції також виступають середовищем продукування інноваційної культури, що проявляється у відкритості до експериментів, підтримці міждисциплінарних ініціатив, толерантності до наукового ризику, заохоченні нових методологічних підходів. Для дослідників, які тривалий час працювали у висококонкурентних академічних екосистемах Заходу, надзвичайно важливою є інтелектуальна атмосфера закладу: чи підтримує університет свободу наукового пошуку, чи надає можливість створювати гнучкі дослідницькі групи, чи здатний забезпечити адекватну систему оцінювання результатів і прозорі процедури кар'єрного зростання. Коли ці умови дотримані, університет стає природним інтелектуальним магнітом, що здатен приваблювати не лише молодих фахівців, але й досвідчених науковців, які прагнуть відновити або продовжити кар'єру в Україні.